

บทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

The Role of Thai Senior Citizens on Local Development Participation

นิตยา ทวีชีพ (Nittaya Tawecheep)¹

พิทักษ์ จันทร์เจริญ (Pitauk Chanchaoren)²

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น 2) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุไทยในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น และ 3) ศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 64 คน ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป ทั้งชายและหญิง บุคคลในครอบครัว ที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วย เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน ปราชญ์ชุมชน และผู้นำชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคใต้ เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล คือ แบบสัมภาษณ์เจาะลึก และการประชุมสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของผู้สูงอายุในมิติด้านครอบครัว มิติด้านการศึกษา มิติด้านการพัฒนาชุมชน และมีมิติด้านศาสนาและวัฒนธรรม ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมและให้ความสนใจอย่างต่อเนื่อง รวมถึงมีส่วนร่วมผลักดันให้สมาชิกในครอบครัว และคนในชุมชนเกิดความผูกพันและมีความสามัคคีร่วมกัน ส่วนปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุไทยในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ต้องสร้างความตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุ และสนับสนุนกิจกรรมหรือโครงการพัฒนาศักยภาพความรู้และความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง สำหรับปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น พบว่า ผู้สูงอายุไม่ได้มีการตั้งเป้าหมาย

¹ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ไว้รองรับว่าตนเองจะต้องปรับตัวอยู่ในชุมชนอย่างไร รวมถึงให้ความสำคัญต่อการตระหนักในคุณค่าของตนเองน้อย

คำสำคัญ: บทบาท, ผู้สูงอายุไทย, การมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this research were to 1) examine the roles of Thai senior citizens in local development participation 2) study the factors affecting the roles of Thai senior citizens in local development participation, and 3) explore the problems and obstacles of Thai senior citizens on local development participation. This study is a qualitative research with 64 key informants, including male and female senior citizens aged 60 years old or over, senior citizens' family members, neighbors or community members, community philosophers, and community leaders in the northeastern, central, northern and southern regions. The tools used for data collection were in-depth interviews and focus group discussions. The data were analyzed using content analysis. Regarding the senior citizens' roles in the aspects of family, education, community development, and religion and culture, it was found that they continuously participated and showed their interest in activities, as well as encouraged members of their families and communities to have unity. With regard to the factors affecting the roles of Thai senior citizens in local development participation, it was found that the senior citizens' self-esteem should consistently be promoted, as well as the activities or projects to develop the senior citizens' knowledge and expertise. Meanwhile, for the problems and obstacles of Thai senior citizens on local development participation, it was found that the senior citizens didn't plan how they would adjust themselves to their communities, and they gave little importance to self-esteem.

Keywords: Role, Thai Senior Citizens, Local Development Participation

บทนำ

ปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับประเทศอื่น ๆ ในอาเซียน ซึ่งหากมองสถานการณ์ในปี พ.ศ. 2557 เป็นปีที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) โดยประชากรสูงวัยที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป มีจำนวนมากถึง 10 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 15 ของประชากรทั้งหมด ต่อไปในปี 2564 จะเป็นสังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ และสู่ในปี 2574 จะเข้าสู่สังคมสูงวัยระดับสุดยอด โดยเฉพาะสัดส่วนของประชากรสูงอายุวัยต้นในกลุ่มอายุ 60-64 ปี และกลุ่มอายุ 65-69 ปี มีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ และมีแนวโน้มที่จะลดลงเล็กน้อย แต่สำหรับกลุ่มผู้สูงอายุวัยกลางที่มีอายุระหว่าง 70-79 ปี มีแนวโน้มที่จะเพิ่มสูงขึ้น (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2557) นอกจากนี้สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2555) ยังพบว่า จำนวนผู้สูงอายุในแต่ละภูมิภาคต่าง ๆ โดยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 32) ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา และเลย ภาคกลาง (ร้อยละ 25) ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และสิงห์บุรี ภาคเหนือ (ร้อยละ 20) ได้แก่ เชียงใหม่ และลำปาง สำหรับภาคใต้ (ร้อยละ 13) ได้แก่ นครศรีธรรมราช และระนอง ซึ่งมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสัดส่วนของผู้สูงอายุเพศหญิงในวัยปลายหรืออายุมาก (อายุ 80 ปีขึ้นไป) จะมีสูงมากขึ้น และจะสูงในทุกภาคอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะประชากรหนุ่มสาวย้ายไปทำงานในเมืองกันมาก และการเปลี่ยนแปลงบทบาทของสถาบันครอบครัวไทยได้เปลี่ยนเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น รูปแบบการอยู่อาศัยของคนไทยได้เปลี่ยนแปลงไปอาศัยอยู่ในครัวเรือนที่มีขนาดเล็กลงอย่างมาก และในปี 2557 ประมาณว่าครัวเรือนไทยจะมีขนาดเฉลี่ยเพียง 3 คนเท่านั้น รวมถึงสัดส่วนและจำนวนผู้สูงอายุที่อยู่ตามลำพังคนเดียวหรืออยู่ตามลำพังกับคู่สมรสมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นไปอีกในอนาคต ก็ย่อมจะมีผลต่อการดูแลผู้สูงอายุในระยะยาว จึงทำให้ประเทศไทยประสบปัญหาด้านผู้สูงอายุอย่างรุนแรง ดังนั้น การที่ผู้สูงอายุเพิ่มจำนวนและสัดส่วนมากขึ้นย่อมส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เช่น ด้านแรงงาน รายได้ ที่อยู่อาศัย สุขภาพอนามัย สวัสดิการ รวมถึงการคบหาสมาคมกับเพื่อน และการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมค่อนข้างน้อยลง สอดคล้องกับงานวิจัยของ เฉลิมชัย จันทร์เสนา (2544) พบว่า ปัญหาและอุปสรรคที่มีต่อบทบาทผู้สูงอายุ คือ การมีส่วนร่วมในกิจกรรม

ชุมชนลดลง ประชากรคุณภาพลดลง สภาวะสังคมปัจจุบันทำให้จิตใจคนคับแคบ เห็นแก่ตัว ทำให้ผู้สูงอายุเสื่อมศรัทธาความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาลดลง ส่งผลทำให้ผู้สูงอายุไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา และด้านวัฒนธรรมประเพณี ทั้งนี้ รัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ ควรมีการเตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างมีความสุข มีคุณค่าทั้งต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศได้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม ในหลายประเทศได้ให้ความสำคัญและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นและสังคมในหลาย ๆ ด้าน มากขึ้น เนื่องจากผู้สูงอายุถือว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่ง ในปัจจุบันจะเห็นได้ว่าประเทศไทยได้มีการต่ออายุราชการให้กับผู้สูงอายุถึง 65 ปี ในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และต่ออายุราชการถึง 70 ปี สำหรับอาชีพผู้พิพากษา และได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้เชี่ยวชาญและที่ปรึกษาอีกมากมาย ซึ่งแสดงให้เห็นได้ว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพนับถือ และยังมีบทบาทสำคัญในสังคม เช่น เป็นผู้นำครอบครัว เป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ใจแก้ว วิสายอน, 2553, หน้า 2) ดังนั้น หากในสังคมได้เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุสามารถปรับตัวหรือทำหน้าที่และแสดงบทบาทในสังคมได้ ก็จะช่วยให้บุคคลสามารถลดความเครียดต่าง ๆ มีกำลังใจทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองที่จะเผชิญปัญหา เพราะการให้ประชาชนทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนจะเป็นกระบวนการที่มุ่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นแนวทางในการวางแผน หรือจัดโครงการสำหรับผู้สูงอายุต่อไปในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุไทยในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น
3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

ตามหลักทฤษฎีบทบาทของ Merton กล่าวเกี่ยวกับบทบาทว่า บุคคลแต่ละคนจะต้องมีตำแหน่งและบทบาทควบคู่กันไป ซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับทักษะของสังคมที่เขาสังกัดอยู่ ตลอดจนลักษณะของบุคคลในสังคมนั้นด้วย (พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม, 2554, หน้า 20)

ทฤษฎีเกี่ยวกับผู้สูงอายุ

ตามหลักการทฤษฎีแห่งกิจกรรมกล่าวเกี่ยวกับการสูงอายุว่า เมื่อบุคคลเข้าสู่วัยสูงอายุควรจำเป็นต้องพัฒนากิจกรรมทางกายภาพ ทางจิตใจ และสังคมให้อยู่ในระดับสูง ดังนั้น หากผู้สูงอายุยุติบทบาทบางอย่างในสังคม เช่น การทำงาน ถึงวัยเกษียณอายุจะต้องมีบทบาทใหม่เข้ามาแทนที่ (Marshall, 1999, p. 434) เช่นเดียวกับ นกเกตุ สุขสมเพียร (2549, หน้า 26) กล่าวว่า ทฤษฎีกิจกรรมจะช่วยเพิ่มโอกาสทางสังคมให้กับผู้สูงอายุที่ต้องการแทนที่บทบาทของตนเองที่สูญเสียไป ทำให้บุคคลมองโลกในทางบวก เกิดความสุข ไม่เครียด และสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

ตามหลักการทฤษฎีการกระทำเชิงสื่อสารอธิบายว่า การพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นเริ่มจากการปรึกษาหารือและมีส่วนร่วมเพื่อการเสวนาสาธารณะแบบประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมนี้เพื่อร่วมสำรวจปัญหา ทดสอบแนวทางแก้ไข และทำการเปลี่ยนแปลงนโยบายเมื่อชุมชนพบว่าไม่จุดประกาย การรวมตัวกันประเภทนี้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเชิงสื่อสาร ซึ่งถือว่าเป็นการเชื่อมโยงบุคคล เครือข่ายและสถาบันเข้ากับชุมชน สถานที่ หรือผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นร่วมกัน (Phillips & Pittman, 2009, pp. 22-25) ส่วนทฤษฎีการสร้างผู้นำเป็นอีกหนึ่งทฤษฎีที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างผู้นำที่จะช่วยสร้างแรงจูงใจให้กับประชาชน เกิดการกระตุ้นที่อยากทำงานด้วยความสมัครใจให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่วางไว้ อันนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ แก่ชุมชนหรือท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ (ยุพาพร รูปงาม, 2545, หน้า 8)

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และการประชุมสนทนากลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กลุ่มตัวอย่างเป้าหมาย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาจากสถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557 และศึกษาจากลักษณะของพื้นที่ประเทศไทยแบบเจาะจงที่มีสัดส่วนประชากรสูงอายุนับถึงวัยปลาย (60-80 ปีขึ้นไป) ในแนวโน้มที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับในแต่ละภาคยังมีความหลากหลายของประชากร และปัญหาของการส่งเสริมในการสร้างโอกาสการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของผู้สูงอายุ ทั้ง 4 ภาค คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดนครราชสีมา ภาคกลาง ได้แก่ จังหวัดกรุงเทพมหานคร ภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ และภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบกับประชากรสูงวัย 60 ปีขึ้นไป จำนวน 48 คน ที่ยังมีความต้องการที่มุ่งพัฒนาตนเองและทำกิจกรรมในบทบาทต่าง ๆ ร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีความสนใจในการเข้าร่วมการศึกษานี้ ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ บุคคลในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วยในพื้นที่ที่ศึกษา ประกอบด้วย บุตร หลาน เหลน และญาติพี่น้อง จำนวน 4 คน เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน จำนวน 4 คน ปรากฏชุมชน จำนวน 4 คน และผู้นำชุมชน จำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 64 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) แนวทางการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ตลอดจนการสังเกต ใช้วิธีการจดบันทึก และใช้เครื่องบันทึกเทปขนาดเล็ก รวมถึงกล้องถ่ายภาพประกอบกับผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์โดยพัฒนาจากการทบทวนวรรณกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเนื้อหาในแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย ข้อมูลส่วนตัว ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพ อาชีพ รายได้

การศึกษา ศาสนา สภาวะสุขภาพ สถานภาพในครอบครัว รวมถึงบริบทของพื้นที่ ชุมชน ครอบครัว คำถามเกี่ยวกับโครงสร้างครอบครัว การดูแลตนเอง กิจวัตรประจำวัน ความคิดเห็นความรู้ความเข้าใจในบทบาทของผู้สูงอายุ ตำแหน่งในสังคม แรงสนับสนุนทางครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความคาดหวังของผู้สูงอายุ และการสนับสนุนจากเพื่อนบ้าน ปราชญ์ชุมชน ผู้นำชุมชน และพระ ความสัมพันธ์ของผู้สูงอายุต่อการมีส่วนร่วมในชุมชน กิจกรรมทางสังคมต่าง ๆ รวมถึงประเด็นปัญหา อุปสรรค และปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาท้องถิ่น ทั้งในด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาชุมชน รวมถึงด้านศาสนาและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้สูงอายุ บุคคลในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วย เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน ปราชญ์ชุมชน และผู้นำชุมชน ที่สามารถให้ความร่วมมือตลอดการดำเนินการวิจัย ทั้งชายและหญิง จำนวน 64 คน และใช้แนวทางการประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้ระยะเวลาในการจัดสนทนากลุ่มจำนวน 1 วัน คือ วันพุธที่ 29 กรกฎาคม 2558 เวลา 13.00-17.30 น. เพื่อนำเสนอบทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น และร่วมค้นหาปัจจัยหลักต่อบทบาทของผู้สูงอายุในด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านศาสนา และวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ รวมถึงปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ตลอดจนเหตุการณ์ สถานการณ์ ประสบการณ์ร่วมที่สามารถเชื่อมโยงไปสู่เรื่องราวที่เป็นเป้าหมายของการวิจัยกับตัวแทนกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม คือ ตัวแทนในแต่ละภาคที่เป็นผู้สูงอายุ บุคคลในครอบครัวที่ผู้สูงอายุอาศัยอยู่ร่วมด้วย เพื่อนบ้านหรือสมาชิกในชุมชน ปราชญ์ชุมชน และผู้นำชุมชนทั้งชายและหญิง โดยใช้วิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 8 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้วิเคราะห์เนื้อหา โดยนำข้อมูลจากการตรวจสอบเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกต และการประชุมสนทนากลุ่ม นำเสนอเป็นความเรียงและนำมาสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานเหตุการณ์ต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมาย และความสัมพันธ์ของข้อมูลต่าง ๆ ที่ปรากฏของข้อมูลที่ถูกจัดบันทึกไว้ เพื่ออธิบายบทบาทผู้สูงอายุในด้านครอบครัว ด้านการศึกษา ด้านการพัฒนาชุมชน ด้านศาสนาและวัฒนธรรมของผู้สูงอายุ

ผลการวิจัย

ตอนที่ 1 บทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

1. มิติด้านครอบครัว ผู้สูงอายุจะมีบทบาทในการอาศัยอยู่รวมกันกับครอบครัว รับผิดชอบในการบริหารจัดการเรื่องทั่วไปภายในบ้าน เป็นผู้ให้คำชี้แนะหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับสมาชิกในครอบครัว และช่วยในการเจรจาข้อขัดแย้งภายในบ้าน

2. มิติด้านการศึกษา ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่างหลากหลาย จึงทำให้ได้รับความไว้วางใจและความเชื่อถือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการมีบทบาทด้านการศึกษา เช่น วิทยากรลูกเสือ เป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดนตรีไทย

3. มิติด้านการพัฒนาชุมชน ผู้สูงอายุจะให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นได้จากการเป็นทั้งแกนนำ/อาสาสมัครในชุมชน ฯลฯ นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังช่วยผลักดันเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้กับคนในชุมชนและครอบครัวได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น

4. มิติด้านศาสนาและวัฒนธรรม ผู้สูงอายุจะนับถือศาสนาพุทธ และใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจต่อการดำรงชีวิต ผู้สูงอายุจึงมีโอกาสได้แสดงบทบาททั้งในการเป็นมัคทายกของวัด และช่วยผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมมากขึ้น

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุไทยในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

1. ปัจจัยตัวบุคคล สร้างความเข้าใจและการตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุ และให้ผู้สูงอายุได้แสดงบทบาทเพื่อนำไปต่อยอดความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อเด็กเยาวชน ชุมชน และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ปัจจัยด้านครอบครัว ครอบครัวควรสร้างแรงจูงใจและชี้แนะให้คำปรึกษาตลอดจนให้ความเคารพและยอมรับต่อบทบาทของผู้สูงอายุในทุก ๆ ด้าน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3. ปัจจัยด้านการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน ต้องมีการวางแผนเพื่อจัดโครงการพัฒนาศักยภาพความรู้ และความเชี่ยวชาญของ

ผู้สูงอายุในชุมชน ตลอดจนร่วมสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อนำผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถ หรือปราชญ์ชาวบ้านออกไปช่วยเหลือสังคมในบทบาทต่าง ๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น

4. ปัจจัยด้านชุมชน ผู้นำชุมชนควรมีการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นหรือความต้องการต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในด้านต่าง ๆ มากขึ้น ตลอดจนการตรวจสอบและติดตามกิจกรรมในบทบาทต่าง ๆ ที่ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วม เพื่อหาปัญหาและวิธีการแก้ไขได้อย่างตรงจุดต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุต่อไป

5. ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรม ผู้สูงอายุมีความศรัทธาและความเชื่อในทางศาสนาและวัฒนธรรมแต่เดิม จึงทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมมีอย่างต่อเนื่องและส่งผลให้ได้มาพบปะสังสรรค์ และเกิดการรวมกลุ่มที่เชื่อมโยงเครือข่ายในชุมชนมากขึ้น

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น

1. ปัญหาด้านตัวบุคคล ผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเมื่อเกษียณอายุไม่ได้มีการตั้งเป้าหมายไว้รองรับว่าตนเองจะอยู่จุดไหน ทำอะไร และต้องปรับตัวอยู่ในชุมชนอย่างไร และขาดการตระหนักในคุณค่าของตนเองน้อย ตลอดจนไม่มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ

2. ปัญหาด้านครอบครัว ครอบครัวไม่เข้าใจหรือติดภารกิจที่ไม่ว่างเดินทางมาส่งผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนได้ ตลอดจนปัญหาด้านสุขภาพและร่างกายของผู้สูงอายุที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน เช่น ผู้สูงอายุที่มีโรคประจำตัว ปัญหาการเดินทาง/ระยะทาง ปัญหากิจกรรมที่ใช้การเคลื่อนไหวมาก ๆ เป็นต้น

3. ปัญหาด้านการศึกษา ข้อยกจำกัดในเรื่องอายุและภารกิจของอาชีพที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุในบทบาทการเป็นวิทยากร ที่ปรึกษา หรือกรรมการหลักสูตรของโรงเรียน มหาวิทยาลัย ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

4. ปัญหาด้านการพัฒนาชุมชน ผู้นำขาดการประสานงานและการให้บริการด้านข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนกิจกรรมที่จัดในชุมชน

มีน้อย ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่จัดซ้ำ ๆ ไม่ค่อยหลากหลาย จะจัดให้ผู้สูงอายุ ก็จะเป็นในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาหรือเฉพาะกิจเท่านั้น

5. ปัญหาด้านศาสนาและวัฒนธรรม ปัญหาด้านระยะทางหรือการที่จะเดินทางไปร่วมกิจกรรมได้ก็ต่อเมื่อลูกหลานพาไป ตลอดจนขาดการประชาสัมพันธ์ ในด้านการสื่อสารที่ไม่ทั่วถึงทำให้ผู้สูงอายุไม่ทราบข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง

6. ผู้สูงอายุบางกลุ่มยังขาดโอกาสในการได้ขึ้นทะเบียนเป็นผู้สูงอายุ หรือสวัสดิการที่ควรได้รับ ตลอดจนควรจัดตั้งศูนย์คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอย่างทั่วถึง เพื่อเป็นการให้ผู้สูงอายุคุณภาพชีวิตที่ดีและได้รับการบริการอย่างต่อเนื่อง

7. หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับกิจกรรมต่าง ๆ ของผู้สูงอายุน้อย ส่วนใหญ่จะมาให้บริการหรือตรวจเยี่ยมงาน ๆ ครั้ง หรือบริการเฉพาะคนที่เป็นสมาชิก ทำให้ผู้สูงอายุบางกลุ่มขาดโอกาสในการเข้าถึงกิจกรรมที่ควรได้รับ

อภิปรายผลการวิจัย

ตอนที่ 1 บทบาทของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น พบว่า มิติด้านครอบครัว พบว่า ผู้สูงอายุจะมีบทบาทในการอาศัยอยู่รวมกันกับครอบครัว รับผิดชอบในการบริหารจัดการเรื่องทั่วไปภายในบ้าน เป็นผู้ให้คำชี้แนะหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับสมาชิกในครอบครัว และช่วยในการเจรจาข้อขัดแย้งภายในบ้าน รวมถึงเอาใจใส่ดูแลหลานในเรื่องการสอนอ่านและเขียนหนังสือ อาจเนื่องจากผู้สูงอายุเมื่อมีอายุเพิ่มมากขึ้น ความคล่องแคล่วในการเคลื่อนไหวต่าง ๆ เริ่มช้าลง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีความเสื่อมโทรมของ Harry (2010, p. 19) กล่าวว่า การมีอายุยืนมาพร้อมกับข้อแลกเปลี่ยน เมื่ออายุมากขึ้นจะทำให้ร่างกายค่อย ๆ สูญเสียความสามารถในการซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ และโครงสร้างค่อย ๆ เสื่อมตัวลง ทำให้โอกาสในการเดินทางเพื่อไปพบปะสังสรรค์เพื่อน ๆ เช่นเดิม อาจจะไม่สะดวกจึงใช้เวลาอยู่ที่บ้านมากกว่า สอดคล้องกับแนวคิดของ วิภารัตน์ จิตบรรพ (2555) ได้กล่าวว่า ในปัจจุบันจะเห็นว่าผู้สูงอายุมีบทบาทอย่างมากในครอบครัว ซึ่งเป็นที่พึ่งพาของลูกหลานได้ ช่วยแก้ไขปัญหาคความตึงเครียดหรือข้อขัดแย้ง

ของสมาชิกในครอบครัวได้ เพราะเป็นผู้อาวุโสซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของลูกหลาน และอาจจะทำงานอื่น ๆ ตามกำลังความรู้ ความสามารถที่มีเพื่อหารายได้เพิ่มให้กับครอบครัวได้

มิติด้านการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ขึ้นปีที่ 4 จนถึงระดับปริญญาตรี แต่ด้วยเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์อย่าง หลากหลาย จึงทำให้ได้รับความไว้วางใจและความเชื่อถือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในการมีบทบาทด้านการศึกษา โดยเป็นวิทยากรฝึกอบรมอาชีพเพื่อให้ความรู้กับ คนในชุมชนและนักเรียนในการศึกษานอกระบบโรงเรียน (กศน.) เกี่ยวกับการทำไข่เค็ม ไม้กวาด ดอกไม้จันทร์ ลูกกำพลึก การทำครกสี และงานจักสาน อาจเนื่องจาก เมื่อหลังเกษียณอายุหรืออายุมากขึ้น ส่วนใหญ่ก็จะว่างงาน ใช้ชีวิตอยู่กับบ้าน และไม่ได้ออกไปไหน จึงมีเวลาว่างมากขึ้นที่จะช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน ประกอบกับผู้สูงอายุถึงแม้จะอายุเพิ่มขึ้น แต่ยังเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ รวมถึงประสบการณ์ชีวิตมากมายที่สามารถนำไปถ่ายทอดความรู้ ให้คำแนะนำ และเป็นທີ່ปรึกษาโครงการ/หลักสูตร ตลอดจนกรรมการโรงเรียน และสถาบัน การศึกษาต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ นพพรธนพร อูทโธ (2552) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีต่อการพัฒนา ชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุ ในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์มีบทบาทด้านการศึกษา คือ การเสียสละเวลา และ แรงงานในการร่วมกิจกรรมและโครงการที่ทำเพื่อส่งเสริมการศึกษาให้แก่ชุมชน และการบริจาคทรัพย์สินเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมด้านการศึกษา ทั้งนี้ ผู้สูงอายุมีความต้องการเพื่อร่วมกิจกรรมโดยไม่ได้มุ่งหวังผลตอบแทนแต่อย่างใด จึงทำให้ในสังคมเกิดการยอมรับ และนำไปสู่ความพึงพอใจในการดำรงชีวิตร่วมกัน อย่างมีความสุข

มิติด้านการพัฒนาชุมชน พบว่า ผู้สูงอายุจะให้ความสนใจและมีส่วนร่วม ในบทบาทด้านการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงเห็นได้จากการเป็นทั้งแกนนำ/อาสาสมัครในชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานชุมชน ประธานอสม. ประธานชมรม ผู้สูงอายุ ประธานสมาคมคณาปนกิจ ประชาญ์ชาวบ้าน ประธานกรรมการบริหารพัฒนา สุขภาพชุมชน (โรงพยาบาล) และผู้ทรงคุณวุฒิของโรงเรียนและหน่วยงานต่าง ๆ

นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังช่วยผลักดันเพื่อส่งเสริมกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้กับคนในชุมชนและครอบครัวได้มีโอกาสร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ มากขึ้น เช่น กิจกรรมด้านยาเสพติด กิจกรรมวันสงกรานต์ กิจกรรมวันลอยกระทง กิจกรรมพัฒนาอาชีพ เป็นต้น ที่มีผลการศึกษาเช่นนี้ เพราะผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่และให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชน จึงเห็นความสำคัญในการร่วมมือบทบาทในหน้าที่พัฒนาชุมชนเพื่อนำเสนอปัญหาความต้องการของท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ประกอบกับผู้สูงอายุส่วนมากจะมีเวลามากกว่าเดิม หากผู้สูงอายุที่มีสุขภาพแข็งแรงสามารถช่วยเหลือตนเองได้ก็จะเข้ามามีบทบาทในสังคมและท้องถิ่น เพื่อร่วมพัฒนาและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีความต่อเนื่อง ได้อธิบายว่า เมื่ออายุมากขึ้นกิจกรรมต่าง ๆ ในช่วงบั้นปลายชีวิตควรเหมาะสมกับบุคลิกภาพ เพื่อให้คนที่เข้าสู่ช่วงสูงวัยมีพัฒนาการที่ระดับกระเฉงและพึงพอใจในการใช้ชีวิตบั้นปลายอย่างมีความสุข อาจจะทำกิจกรรมอาสาเป็นผู้นำโครงการของชุมชน เพื่อสร้างความสนุกและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันกับคนในช่วงสูงวัยให้สามารถปรับตัวและอยู่ในสังคมได้ (Neugarten, 1968, p. 137)

มิติด้านศาสนาและวัฒนธรรม พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่จะนับถือศาสนาพุทธ และใช้ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจต่อการดำรงชีวิต ทำให้ผู้สูงอายุจึงมีโอกาสได้แสดงบทบาททั้งในการเป็นมัคทายกของวัด เป็นประธานสมาคมฌาปนกิจเป็นโฆษกในงานต่าง ๆ ที่ช่วยผลักดันให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมมากขึ้น เพื่อให้คนในชุมชนเกิดความผูกพัน และมีความสามัคคีร่วมกัน อันนำไปสู่การขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป ทั้งนี้ อาจเนื่องจากการดำเนินชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่จะมีความเชื่อ และความศรัทธาในพิธีกรรมทางศาสนา จึงทำให้คนไทยนิยมการเข้าวัดเพื่อทำบุญและร่วมสืบทอดพระพุทธศาสนาอันดีงาม โดยเฉพาะวัยสูงอายุจะให้ความสำคัญในการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนามากกว่าวัยอื่น เพราะเป็นกลุ่มบุคคลที่มีเวลารว่างมาก โดยบุคคลที่เกษียณอายุแล้วจะมีความเป็นอยู่ที่อาจไม่ค่อยเดือดร้อนมากนัก แต่ไม่รู้จะทำอะไรหลังเกษียณในแต่ละวัน จึงมองหากิจกรรมทางศาสนาที่อยู่ใกล้ตัวเพื่อสนองความต้องการของตนในบทบาทที่สูญเสียไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ลัทพรเพ็ญช่อ (2544) ได้ทำการศึกษาการปฏิบัติตนทางด้านศาสนาของผู้สูงอายุในชนบท

พบว่า ผู้สูงอายุในชนบทเข้าร่วมในกิจกรรมทางศาสนาด้วยการนำสิ่งของที่ที่ดีที่สุดที่ตนมีอยู่ไปร่วม เกิดขึ้นจากความต้องการภายในใจตนเอง การทำตามกระแสสังคม และการทำที่ไม่หวังผลตอบแทน เพื่อร่วมกิจกรรมทางศาสนา และการช่วยดูแลรักษาสมบัติของวัด หรือศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ตลอดจนเชิญชวนเพื่อนบ้านเข้าร่วมกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่ท้องถิ่นจัดขึ้น และการช่วยทำนุบำรุงและรักษาวัฒนธรรมประเพณี

ตอนที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อบทบาทของผู้สูงอายุไทยในการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น พบว่า

1. ปัจจัยตัวบุคคล ต้องสร้างความตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุ โดยให้เล็งเห็นคุณค่าของตนเองและแสดงบทบาททางสังคมอย่างต่อเนื่อง เพราะองค์ความรู้และประสบการณ์ที่อยู่ในตัวผู้สูงอายุสามารถนำไปต่อยอดความรู้ให้เกิดประโยชน์ต่อเด็ก เยาวชน ชุมชน และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เพ็ญจันทร์ ชัยขมภู (2551) ได้ทำการศึกษา การพัฒนาบทบาทครอบครัวและชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุชุมชนคลองเจริญ ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี พบว่า การดูแลเอาใจใส่ ให้ความเคารพ ให้เกียรติ ให้โอกาสผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมของครอบครัวและชุมชน ให้แสดงความสามารถเพื่อให้รู้สึกว่าคุณค่ามีคุณค่า นอกจากนี้ ต้องสร้างความเข้าใจต่อบทบาทที่ผู้สูงอายุมีความต้องการที่จะเรียนรู้ เพื่อสามารถเป็นต้นแบบและถ่ายทอดประสบการณ์ให้แก่ครอบครัวชุมชน ตลอดจนสังคมได้อย่างถูกต้องและเหมาะสม

2. ปัจจัยด้านครอบครัว ครอบครัวต้องสร้างแรงจูงใจและชี้แนะให้คำปรึกษาในการเตรียมตัวต่อการปฏิบัติตนในบทบาทการเป็นผู้สูงอายุที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรรณนิภา เจริญลักษณ์ (2545) ได้ทำการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะเป็นผู้ให้การสนับสนุนแก่สังคม: ศึกษาเฉพาะกรณีชมรมผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า ควรส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในการสนับสนุนแก่สังคม ได้แก่ ด้านวัตถุสิ่งของ ด้านข้อมูลข่าวสาร และด้านบริการต่าง ๆ ให้มีการสนับสนุนสื่อทุกประเภท เพื่อผู้สูงอายุที่จะทำให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ ซึ่งจะทำให้ผู้สูงอายุได้รู้จักบทบาทและหน้าที่ของการเป็นผู้สูงอายุที่ดี รวมถึงส่งเสริมให้องค์กรผู้สูงอายุได้เข้าร่วมในการพัฒนาชุมชนหรือสังคม

นอกจากนี้ ครอบคลุมควรเคารพและยอมรับต่อบทบาทของผู้สูงอายุในทุก ๆ ด้าน เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

3. ปัจจัยด้านการศึกษา องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน ต้องมีการวางแผนและนำเสนอของงบประมาณเพื่อจัดโครงการพัฒนาศักยภาพความรู้และความเชี่ยวชาญของผู้สูงอายุในชุมชน ให้เกิดการสร้างบุคลากรไปแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในบทบาทการเป็นวิทยากร ที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ และกรรมการให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ได้มากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประภาสิต วิวาโค (2552) ได้ทำการศึกษาศักยภาพของผู้สูงอายุในตำบลหนองชัยศรี อำเภอหนองหงส์ จังหวัดบุรีรัมย์ ผลงานวิจัยพบว่า ผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถและประสบการณ์ที่พึงประสงค์มีความพร้อมในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น และยินดีที่จะเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชน นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ผู้นำชุมชน ต้องร่วมสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และสถานประกอบการ เพื่อนำผู้สูงอายุที่มีความรู้ความสามารถ หรือปราชญ์ชาวบ้านออกไปช่วยเหลือสังคมในบทบาทต่าง ๆ เพิ่มมากยิ่งขึ้น

4. ปัจจัยด้านชุมชน ผู้นำชุมชนควรมีการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้สูงอายุได้แสดงความคิดเห็นหรือความต้องการต่อการเข้าร่วมกิจกรรมในด้านต่าง ๆ มากขึ้น เพราะผู้สูงอายุยังมีประสบการณ์ที่สร้างคุณประโยชน์ให้กับสังคม เช่นเดียวกับ ทรงศักดิ์ มีชัย (2544) ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุบ้านป่าขาม อำเภอแม่ปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า ผู้สูงอายุส่วนใหญ่เข้าร่วมด้วยความสมัครใจและเต็มใจ มีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ ซึ่งผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกขั้นตอน ทำให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนเองและกลุ่ม อันเป็นแนวทางทำให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในระยะยาวมากขึ้น นอกจากนี้ องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล ต้องมีการวางแผนในเรื่องงบประมาณ เพื่อส่งเสริมการจัดกิจกรรมให้กับผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาบทบาทของตนเองอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง และสร้างเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้เกิดศูนย์กลางต่อการเชื่อมโยงเครือข่ายที่ดีให้กับผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบทบาทต่าง ๆ ได้มากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์

ให้เกิดความสามัคคีกลมเกลียวที่ตีร่วมกันในชุมชน

5. ปัจจัยด้านศาสนาและวัฒนธรรม ผู้สูงอายุมีความศรัทธาและความเชื่อในทางศาสนาและวัฒนธรรมแต่เดิม จึงทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมมีอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญาภัทร ภัทรกัณฑ์ทากุล (2544) ได้ทำการศึกษากิจกรรมทางสังคมและความผาสุกทางใจของผู้สูงอายุ พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วมมากที่สุด คือ กิจกรรมทางศาสนา โดยผู้สูงอายุจะมีบทบาทในการอนุรักษ์ถ่ายทอดวัฒนธรรมที่ดีให้แก่สังคม อีกทั้งผู้สูงอายุเป็นผู้ที่มีความสนใจในด้านศาสนาเพราะยอมรับว่าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ ทำให้จิตใจสงบเยือกเย็น ตลอดจนเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่อง และมีความน่าเชื่อถือของสังคมไม่ว่าจะเป็นในทางศาสนา ไปวัดฟังเทศน์ ไปสนทนาธรรม ช่วยก่อสร้างวัดหรือสำนักสงฆ์ เป็นกรรมการวัดดูแลผลประโยชน์ของวัด ร่วมปฏิสังขรณ์วัด และร่วมจัดตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมประจำตำบล

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคของผู้สูงอายุไทยต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่น พบว่า

1. ปัญหาด้านตัวบุคคล ผู้สูงอายุที่เป็นข้าราชการเมื่อเกษียณอายุไม่ได้มีการตั้งเป้าหมายไว้รองรับว่าตนเองจะอยู่จุดไหน ทำอะไร และต้องปรับตัวอยู่ในชุมชนอย่างไร อีกทั้งบางคนให้ความสำคัญต่อการตระหนักในคุณค่าของตนเองน้อยและไม่มีความพร้อมทั้งทางร่างกายและจิตใจ ตลอดจนคิดว่าตนเองเมื่อเข้าร่วมกิจกรรมจะเป็นภาระให้กับคนในชุมชน สอดคล้องกับการศึกษาของ บรรลุ ศิริพานิช (2550, หน้า 18-24) ได้กล่าวว่า เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุทุกคนจะเกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิตหลายอย่าง ซึ่งจะมีผลต่อบุคคลทางด้านจิตใจมากขึ้น หากผู้สูงอายุไม่สามารถปรับตัวได้จะเกิดการผิดปกติ เกิดอาการเหงา วิตกกังวล คิดมาก หวาดระแวง ซึมเศร้า เครียด รู้สึกว่าตนเองไร้คุณค่า และเป็นบุคคลที่ไม่มีประโยชน์ต่อสังคม

2. ปัญหาด้านครอบครัว ส่วนใหญ่ครอบครัวไม่เข้าใจหรือติดภารกิจที่ไม่ว่างเดินทางมาส่งผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนได้ สอดคล้องกับการศึกษาของ วิภารัตน์ จิตรบวร (2555) ได้ทำการศึกษาก่อสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาครอบครัว กรณีศึกษา เทศบาลตำบลบางไทร ตำบลบางไทร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า สังคมยุคใหม่คนที่อยู่ในวัยหนุ่มสาว

หรือวัยทำงาน โดยจะออกไปทำงานนอกบ้านหรือทำงานต่างถิ่น ก็มักจะทิ้งภาระในการเลี้ยงดูเด็กหรือลูกหลานเล็ก ๆ ให้กับผู้สูงอายุ รวมถึงผู้สูงอายุบางคนอ่อนแอช่วยเหลือตัวเองยังไม่ได้ ยังต้องพึ่งพิงผู้อื่น บางคนถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง และครอบครัวไม่มีเวลาที่จะดูแลผู้สูงอายุได้เต็มที่

3. ปัญหาด้านการศึกษา ส่วนใหญ่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้สูงอายุน้อย เช่น การเชิญเป็นวิทยากร เป็นที่ปรึกษา ส่วนใหญ่พบว่า จะเป็นผู้สูงอายุบุคคลเดิม ๆ และเปิดโอกาสในการให้ผู้สูงอายุกลุ่มใหม่ ๆ เข้ามาแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในบทบาทดังกล่าวน้อย ด้วยข้อจำกัดในเรื่องอายุและภารกิจของอาชีพที่มีผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุ ในบทบาทการเป็นวิทยากร ที่ปรึกษาหรือกรรมการหลักสูตรของโรงเรียน มหาวิทยาลัย สอดคล้องกับแนวคิดของ วัชรินทร์ เสมามอญ (2556, หน้า 37) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า ครอบครัว ชุมชน และสังคม ควรมีส่วนร่วมในการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาทด้านต่าง ๆ เช่น การเป็นวิทยากร ที่ปรึกษา กรรมการโรงเรียน และอาสาสมัครในหน่วยงานหรือองค์กรต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น

4. ปัญหาด้านการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่ผู้นำขาดการประสานงาน และการให้บริการด้านข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่อง ซึ่ง นรินทรชัย พัฒนพงศา (2546, หน้า 31-37) ได้กล่าวว่า ผู้นำชุมชนจะต้องสามารถในการกระตุ้นชาวบ้านให้ค้นปัญหา และเห็นความจำเป็นของการแก้ปัญหา นั้น ๆ ตลอดจนสนับสนุนข้อมูลข่าวสาร กำลังใจ และมีส่วนร่วมที่จะแก้ปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ กิจกรรมที่จัดในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่จัดซ้ำ ๆ ไม่ค่อยหลากหลาย จะจัดให้ผู้สูงอายุก็จะเป็นในโอกาสวันสำคัญทางศาสนาหรือเฉพาะกิจเท่านั้น จึงส่งผลให้การเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนลดน้อยลง

5. ปัญหาด้านศาสนาและวัฒนธรรม ส่วนใหญ่เกิดจากระยะทางหรือการที่จะเดินทางไปร่วมกิจกรรมได้ก็ต่อเมื่อลูกหลานพาไป รวมทั้งขาดการประชาสัมพันธ์ในด้านการสื่อสารที่ไม่ทั่วถึงทำให้ผู้สูงอายุไม่ทราบข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กฤตศิลป์ อินทชัย (2551) ได้ทำการศึกษาบทบาทผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น ผลงานวิจัยพบว่า ปัญหาอุปสรรค คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ไม่ได้ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในการร่วมกันพัฒนาท้องถิ่น โดยจะดำเนินการและจัดกิจกรรมเอง อีกทั้งไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในเรื่องต่าง ๆ ให้ได้ทราบ ประกอบกับผู้สูงอายุบางส่วนไม่ค่อยมีเวลาเข้าร่วมประชาคมในการพัฒนาท้องถิ่น

ดังนั้น การมีส่วนร่วมพัฒนาท้องถิ่นในบทบาทของผู้สูงอายุจากมุมมองมิติด้านครอบครัว มิติด้านการศึกษา มิติด้านการพัฒนาชุมชน และมิติด้านศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ชุมชนและสังคมมีความรู้ความเข้าใจ การตระหนักในคุณค่าของผู้สูงอายุ และทำให้เกิดการส่งเสริมพัฒนาศักยภาพในผู้สูงอายุที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ ตลอดจนนำไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุทั้งการเรียนรู้ในการปรับตัวและการเข้าสังคมในระยะยาว

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย

1. องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ สำนักงานเขตลาดพร้าว ตลอดจนผู้นำชุมชน ควรมีส่วนร่วมในการสำรวจความต้องการและการติดตามผลการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในแต่ละปี เพื่อจะได้วางแผนส่งเสริมการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการ และตรงกับศักยภาพของผู้สูงอายุได้อย่างแท้จริง
2. องค์การบริหารส่วนตำบล/เทศบาล สำนักงานเขตบางกะปิ และสำนักงานเขตลาดพร้าว ควรมีส่วนร่วมในการหาแนวทางหรือมาตรการรองรับด้านการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุตามความต้องการ ตลอดจนสนับสนุนงบประมาณในแต่ละปี เพื่อส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ เพื่อลดความเครียด ภาวะซึมเศร้า ตลอดจนสามารถที่สร้างความสุขให้ผู้สูงอายุอยู่ในสังคม โดยพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว

ข้อเสนอแนะด้านสังคมและชุมชน

1. ผู้นำชุมชนควรสร้างเครือข่ายและร่วมขับเคลื่อนมาตรการส่งเสริมกิจกรรมของผู้สูงอายุในบทบาทต่าง ๆ กับหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ตลอดจนกิจกรรมบางประการที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมน้อยหรือยังไม่เคยปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยลดการเกิดปัญหาสังคมในด้านการว่างงาน ไม่มีอาชีพ ไม่มีรายได้

2. สร้างเครือข่ายในการทำงานที่เชื่อมโยงกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมติดตามประเมินผล และนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขการพัฒนา อาชีพสำหรับผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพ

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

รายการอ้างอิง

- กฤตศิลป์ อินทชัย. (2551). รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุตำบลฟ้าฮ่ามต่อการพัฒนาท้องถิ่น. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ใจแก้ว วิสายน. (2553). การศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในกิจกรรมด้านสังคมขององค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย อำเภอพยุหะคีรีพิจิตร จังหวัดมหาสารคาม. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขารัฐประศาสนศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- เฉลิมชัย จันทระเสนา. (2544). การศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองอำนาจเจริญที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประเพณีอำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, สาขาไทยคดีศึกษา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ทรงศักดิ์ มีชัย. (2544). รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาการมีส่วนร่วมในชมรมผู้สูงอายุบ้านป่าขาม อำเภอแม่ปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นพพรรณพร อูทโร. (2552). การศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลเมืองกาฬสินธุ์ ที่มีต่อการพัฒนาชุมชน การศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมประเพณี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาศิลปศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- นภเกตุ สุขสมเพียร. (2549). การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษาหลังเกษียณอายุสำหรับข้าราชการพลเรือนไทย. วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (2546). การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐานเทคนิค และกรณีตัวอย่าง. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2550). คู่มือผู้สูงอายุ: ฉบับเตรียมตัวก่อนสูงอายุ (เตรียมตัวก่อนเกษียณการงาน). กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- บัญญัติภัทร ภัทรกัณฑ์กุล. (2544). การศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมและความผาสุกทางใจของผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการพยาบาลผู้สูงอายุ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- พระครูสิงห์แก้ว วชิรธมโม. (2554). *การศึกษาบทบาทของผู้สูงอายุในการส่งเสริมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลเหล่ายาว อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดลำพูน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาพระพุทธศาสนา, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เพ็ญจันทร์ ชัยชมภู. (2551). *การศึกษาการพัฒนาบทบาทครอบครัวและชุมชนในการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุชุมชนคลองเจริญ ในเขตเทศบาลนครอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี*. วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการพยาบาลชุมชน, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2557). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2557*. กรุงเทพฯ: ที คิว พี.
- ยุพาพร รูปงาม. (2545). *รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาการมีส่วนร่วมของข้าราชการสำนักงานประมาณในการปฏิรูประบบราชการ*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ลัทพร เพ็ญช่อ. (2544). *การปฏิบัติตนทางด้านศาสนาของผู้สูงอายุในชนบท*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิภารัตน์ จิตรบวร. (2555). *การสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาครอบครัว กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางไทร ตำบลบางไทร อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการปกครองท้องถิ่น, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- วัชรินทร์ เสมามอญ. (2556). *รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาการมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และจังหวัดอ่างทอง*. อยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2555). *สรุปผลที่สำคัญการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2554*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- Harry, R. M. (2010). *Aging concepts and controversies*. Los Angeles: Pine Forge ress.
- Marshall, V. (1999). *Analyzing social theories of aging*. In V. Bengston & K. Schaie (Eds.). *Handbook of theories of aging*. New York: Springer.

Neugarten, B. (1968). *Middle age and aging: A reader in social psychology*.

Chicago: University of Chicago Press.

Phillips, R., & Pittman, R. H. (2009). *An introduction to community development*.

New York: Routledge.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University